

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
EVGENI TANCHEV
της 17ης Δεκεμβρίου 2020¹

Υπόθεση C-128/19

Azienda Sanitaria Provinciale di Catania
κατά
Assorato della Salute della Regione Siciliana,
παρισταμένου του:
AU

[αίτηση του Corte suprema di cassazione
(Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ιταλία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Κρατικές ενισχύσεις – Έννοιες “υφιστάμενης ενισχύσεως” και “νέας ενισχύσεως” – Κανονισμός (ΕΕ) 702/2014 – Ενισχύσεις για τις δαπάνες πρόληψης, ελέγχου και εξαλείψεως ασθενειών των ζώων και αποκαταστάσεως των ζημιών που προκλήθηκαν από τις ασθένειες αυτές – Κανονισμός (ΕΕ) 1408/2013 – Ενισχύσεις ήσσονος σημασίας (de minimis)»

1. Η διαφορά της υπό κρίση υποθέσεως ανέκυψε στο πλαίσιο νομοθετικής ρυθμίσεως που θεσπίστηκε το 1989 από την Περιφέρεια Σικελίας, η οποία προέβλεπε την καταβολή αποζημιώσεως στους ιδιοκτήτες ζώων τα οποία εσφάγησαν συνεπεία της προσβολής τους από ορισμένες ασθένειες. Κατά την πάροδο των ετών, η αποζημίωση αυτή χρηματοδοτήθηκε επανειλημμένως μέσω νομοθετικών ρυθμίσεων που θέσπισε η Περιφέρεια Σικελίας. Ο ΑU, Σικελός κτηνοτρόφος, ζήτησε από τα εθνικά δικαστήρια να του καταβληθεί η εν λόγω αποζημίωση βάσει της περιφερειακής κανονιστικής ρυθμίσεως του 2005, ήτοι του πλέον πρόσφατου μέτρου χρηματοδοτήσεως της εν λόγω αποζημιώσεως. Το ερώτημα που τίθεται στο Δικαστήριο είναι κατά πόσον η αποζημίωση αυτή συνιστά κρατική ενίσχυση υπό την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, και, εφόσον αυτό ισχύει, αν τέθηκε σε εφαρμογή κατά παράβαση του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ.

2. Η δυσκολία έγκειται στο γεγονός ότι, μολονότι η αρχική νομοθετική ρύθμιση του 1989 και διάφορες χρηματοδοτικές ρυθμίσεις αποτέλεσαν αντικείμενα εγκριτικών αποφάσεων της Επιτροπής, δεν συνέβη το ίδιο ως προς τη ρύθμιση του 2005. Συνεπώς, τίθεται το ζήτημα αν η τελευταία αυτή κανονιστική ρύθμιση καλύπτεται από την έγκριση που είχε παράσχει η Επιτροπή όσον αφορά προηγούμενες χρηματοδοτικές ρυθμίσεις.

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

3. Ως εκ τούτου, η υπό κρίση υπόθεση προσφέρει στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να παράσχει κατευθυντήριες γραμμές επί των εννοιών της «νέας ενισχύσεως», η οποία, ως τέτοια, πρέπει να κοινοποιείται στην Επιτροπή πριν τεθεί σε εφαρμογή, και της «υφιστάμενης ενισχύσεως», η οποία δεν υπόκειται στην ως άνω απαίτηση είτε διότι έχει ήδη εγκριθεί είτε (μεταξύ άλλων) διότι τροποποιεί, σε περιορισμένο βαθμό, ήδη εγκεκριμένη ενίσχυση.

I. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

4. Το άρθρο 1 του κανονισμού (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου [108 ΣΛΕΕ]², ορίζει τα εξής:

«Για τους σκοπούς του παρόντος κανονισμού, νοούνται ως:

[...]

β) “υφιστάμενη ενίσχυση”:

[...]

ii) κάθε εγκεκριμένη ενίσχυση, δηλαδή τα καθεστώτα ενισχύσεων και οι ατομικές ενισχύσεις που έχουν εγκριθεί από την Επιτροπή ή από το Συμβούλιο·

[...]

γ) “νέα ενίσχυση”: κάθε ενίσχυση, δηλαδή τα καθεστώτα ενισχύσεων και οι ατομικές ενισχύσεις, οι οποίες δεν αποτελούν υφιστάμενη ενίσχυση, καθώς και οι μεταβολές υφιστάμενων ενισχύσεων·

[...].».

B. Το ιταλικό δίκαιο

5. Το άρθρο 1 του υπ’ αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας³ ορίζει τα εξής:

«1. Για την αποκατάσταση των κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων βοοειδών που επλήγησαν από φυματίωση, βρουκέλλωση και λεύκωση και των εγκαταστάσεων αιγοπροβάτων που επλήγησαν από βρουκέλλωση, σύμφωνα με τους νόμους της 9ης Ιουνίου 1964, αριθ. 615, της 23ης Ιανουαρίου 1968, αριθ. 33 και της 23ης Ιανουαρίου 1968, αριθ. 34, όπως ακολούθως τροποποιήθηκαν και συμπληρώθηκαν, στους ιδιοκτήτες βοοειδών που εσφάγησαν και/ή θανατώθηκαν συνεπεία της προσβολής τους από φυματίωση, βρουκέλλωση και λεύκωση και στους ιδιοκτήτες αιγοπροβάτων που εσφάγησαν και/ή θανατώθηκαν συνεπεία της προσβολής τους από βρουκέλλωση, χορηγείται αποζημίωση επιπλέον της αποζημιώσεως που προβλέπεται

² ΕΕ 1999, L 83, σ. 1.

³ Legge Regione Sicila 5 giugno 1989, n. 12 – Interventi per favorire il risanamento e il reintegro degli allevamenti zootecnici colpiti dalla tubercolosi, dalla brucellosi e da altre malattie infettive e diffuse e contributi alle associazioni degli allevatori (περιφερειακός νόμος της Σικελίας, της 5ης Ιουνίου 1989, αριθ. 12, περί της θεσπίσεως μέτρων για την προώθηση της αποκαταστάσεως και της επανεντάξεως των κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων που επλήγησαν από φυματίωση, βρουκέλλωση και άλλες μολυσματικές και μεταδοτικές ασθένειες και στήριξη των ενώσεων των κτηνοτρόφων) (στο εξής: υπ’ αριθ. 12/1989 περιφερειακός νόμος της Σικελίας).

από τις ισχύουσες εθνικές διατάξεις, το ύψος της οποίας καθορίζεται στον πίνακα που προσαρτάται στον παρόντα νόμο.

[...]

4. Για τους ίδιους σκοπούς με αυτούς που αναφέρονται στις προηγούμενες παραγράφους και προκειμένου να διευκολυνθεί η υλοποίηση των μέτρων αποκαταστάσεως των κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων, χορηγείται αμοιβή 2 000 [ιταλικών λιρών (ITL)], επιπλέον αυτής που προβλέπεται από τις ισχύουσες εθνικές διατάξεις, στους κτηνιάτρους που είναι εξουσιοδοτημένοι να εκτελούν τις εργασίες που αναφέρονται στις υπουργικές αποφάσεις της 1ης Ιουνίου 1968 και της 3ης Ιουνίου 1968, για κάθε βοοειδές που επιθεωρείται. Σε κάθε περίπτωση, η συνολική αποζημίωση δεν μπορεί να υπερβεί τις 3 000 ITL.

5. Για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου, εγκρίνεται δαπάνη ύψους 7 δισεκατομμυρίων ITL για την τρέχουσα οικονομική χρήση και 6 δισεκατομμυρίων ITL για καθεμιά από τις οικονομικές χρήσεις 1990 και 1991.»

6. Το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας⁴ ορίζει τα εξής:

«Για την επίτευξη των σκοπών που εκτίθενται στο άρθρο 1 του [υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας], δυνάμει και σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 134 του περιφερειακού νόμου της Σικελίας της 23ης Δεκεμβρίου 2000, αριθ. 32, εγκρίνεται δαπάνη ύψους 20 000 000 ευρώ για την καταβολή των ποσών που οφείλονται από τις υγειονομικές αρχές της Σικελίας στους ιδιοκτήτες των ζώων που εσφάγησαν συνεπεία της προσβολής τους από μολυσματικές ασθένειες κατά το χρονικό διάστημα από το 2000 έως το 2006, καθώς και για την πληρωμή, για τα ίδια έτη, των κτηνιάτρων, ελεύθερων επαγγελματιών, που συμμετείχαν στα μέτρα εξυγίανσης. Για τους σκοπούς της παρούσας παραγράφου, εγκρίνεται δαπάνη 10 εκατομμυρίων ευρώ [προσωρινή μονάδα βάσης (UPB) 10.3.1.3.2, κεφάλαιο 417702] για την οικονομική χρήση 2005. Για τις επόμενες οικονομικές χρήσεις, θα θεσπιστούν διατάξεις κατ' εφαρμογήν του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο ι, του περιφερειακού νόμου της 27ης Απριλίου 1999, αριθ. 10, όπως τροποποιήθηκε.»

II. Το ιστορικό της διαφοράς της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

7. Ο AU, κτηνοτρόφος, ζήτησε να του καταβληθεί η αποζημίωση που προβλεπόταν, αρχικώς, από το άρθρο 1 του υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας και, ακολούθως, από το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, για τους επιχειρηματίες στον κτηνοτροφικό τομέα οι οποίοι αναγκάστηκαν να προβούν στη σφαγή των ζώων τους που προσβλήθηκαν από βρουκέλλωση.

8. Ο AU κατέθεσε αίτηση στο Giudice unico del Tribunale di Catania (μονομελές πρωτοδικείο Κατάνης, Ιταλία) ζητώντας την έκδοση διαταγής πληρωμής προκειμένου να υποχρεωθεί η Azienda Sanitaria Provinciale di Catania (στο εξής: ASPC) να του καταβάλει το ποσό των

⁴ Legge Regione Sicilia 22 dicembre 2005, n. 19 - Misure finanziarie urgenti e muniazioni al bilancio della Regione per l'esercizio Finanziario 2005. Disposizioni varie (περιφερειακός νόμος της Σικελίας, της 22ας Δεκεμβρίου 2005, αριθ. 19, περί επειγόντων χρηματοδοτικών μέτρων και περί τροποποιήσεως του προϋπολογισμού της περιφέρειας για το οικονομικό έτος 2005. Διάφορες διατάξεις) (στο εξής: υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακός νόμος της Σικελίας).

11 930,08 ευρώ ως αποζημίωση για τη σφαγή ζώων που προσβλήθηκαν από μολυσματικές ασθένειες. Με την υπ' αριθ. 81/08 διαταγή πληρωμής, το Giudice unico del Tribunale di Catania (μονομελές πρωτοδικείο Κατάνης) έκανε δεκτή την ως άνω αίτηση.

9. Στις 21 Απριλίου 2008, η ASPC άσκησε ανακοπή κατά της υπ' αριθ. 81/08 διαταγής πληρωμής του Giudice unico del Tribunale di Catania (μονομελούς πρωτοδικείου Κατάνης). Με την υπ' αριθ. 2141/2011 απόφαση της 3ης/8ης Ιουνίου 2011, το Giudice unico del Tribunale di Catania (μονομελές πρωτοδικείο Κατάνης) έκανε δεκτή την ανακοπή και ακύρωσε την υπ' αριθ. 81/08 διαταγή πληρωμής.

10. Στις 23 Ιουλίου 2012, ο AU άσκησε έφεση ενώπιον του Corte d'appello di Catania (εφετείου Κατάνης, Ιταλία), ζητώντας την εξαφάνιση της αποφάσεως 2141/2011. Με την απόφαση 1469/2013, της 24ης Ιουλίου 2013, το Corte d'appello di Catania (εφετείο Κατάνης) έκανε δεκτή την έφεση και μεταρρύθμισε την απόφαση 2141/2011, με την οποία είχε γίνει δεκτή η ανακοπή της ASPC περί ακυρώσεως της υπ' αριθ. 81/08 διαταγής πληρωμής.

11. Ενώπιον του Corte d'appello di Catania (εφετείου Κατάνης), η ASPC υποστήριξε, ιδίως, ότι η αποζημίωση που προβλέπεται από το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, συνιστά κρατική ενίσχυση η οποία δεν μπορεί να τεθεί σε εφαρμογή πριν κηρυχθεί συμβατή προς την εσωτερική αγορά από την Επιτροπή, πράγμα το οποίο δεν συνέβη. Το Corte d'appello di Catania (εφετείο Κατάνης) απέρριψε το συγκεκριμένο επιχείρημα με την αιτιολογία ότι, πρώτον, με την απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2002⁵, η Επιτροπή είχε αποφανθεί επί της συμβατότητας της εσωτερικής αγοράς με τις περιφερειακές κανονιστικές διατάξεις, οι οποίες κατά το παρελθόν και μέχρι το 1997, χρηματοδοτούσαν το προβλεπόμενο από το άρθρο 1 του υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας μέτρου, ήτοι το άρθρο 11 του υπ' αριθ. 40/1997 περιφερειακού νόμου της Σικελίας⁶ και το άρθρο 7 του υπ' αριθ. 22/1999 περιφερειακού νόμου της Σικελίας⁷ και, δεύτερον, ότι η διαπίστωση της Επιτροπής στην απόφαση εκείνη, κατά την οποία οι εν λόγω περιφερειακές κανονιστικές διατάξεις είναι συμβατές με την εσωτερική αγορά, κάλυπτε και το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, το οποίο χρηματοδοτούσε επίσης το προβλεπόμενο από το άρθρο 1 του υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας μέτρο.

12. Στις 7 Μαρτίου 2014, η ASPC άσκησε αίτηση αναιρέσεως κατά της αποφάσεως του Corte d'appello di Catania (εφετείου Κατάνης) ενώπιον του Corte suprema di cassazione (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ιταλία).

⁵ Απόφαση της Επιτροπής, της 11ης Δεκεμβρίου 2002, σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις NN 37/98 (πρώην N 808/97) και NN 138/02 – Ιταλία (Σικελία) – Ενισχύσεις λόγω επιζωοτίων: Άρθρο 11 του υπ' αριθ. 40/1997 περιφερειακού νόμου «Τροποποιήσεις στον προϋπολογισμό της Περιφέρειας και στον προϋπολογισμό της Δημόσιας Δασικής Υπηρεσίας για το οικονομικό έτος 1997 – Τροποποίηση του άρθρου 49 του περιφερειακού νόμου αριθ. 30 της 7ης Αυγούστου 1997» (ενίσχυση NN 37/98) και του άρθρου 7 του υπ' αριθ. 22/1999 περιφερειακού νόμου «Επείγουσες παρεμβάσεις για τον γεωργικό τομέα» (ενίσχυση N 138/02) [C(2002) 4786] (στο εξής: απόφαση του 2002).

⁶ Legge Regione Sicilia 7 novembre 1997, n. 40 – Variazioni al bilancio della Regione ed al bilancio dell'Azienda delle foreste demaniali della regione siciliana per l'anno finanziario 1997 – Assestamento. Modifica dell'articolo 49 della legge regionale 7 agosto 1997, n. 30 (περιφερειακός νόμος της Σικελίας της 7ης Νοεμβρίου 1997, αριθ. 40, περί τροποποιήσεως του περιφερειακού προϋπολογισμού και του προϋπολογισμού της περιφερειακής δασικής υπηρεσίας της Σικελίας, για το οικονομικό έτος 1997 – Τροποποίηση του άρθρου 49 του περιφερειακού νόμου της 7ης Αυγούστου 1997, αριθ. 30) (στο εξής: υπ' αριθ. 40/1997 περιφερειακός νόμος της Σικελίας).

⁷ Legge Regione Sicilia 28 settembre 1999, n. 22 – Interventi urgenti per il settore agricolo (περιφερειακός νόμος της Σικελίας της 28ης Σεπτεμβρίου 1999, αριθ. 22, περί επειγουσών παρεμβάσεων στον γεωργικό τομέα) (στο εξής: υπ' αριθ. 22/1999 περιφερειακός νόμος της Σικελίας).

13. Το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) ανέστειλε την ενώπιόν του διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Δυνάμει των άρθρων [107 και 108 ΣΛΕΕ] καθώς και των [κατευθυντηρίων γραμμών της Κοινότητας σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις στον τομέα της γεωργίας]⁸, πρέπει η ρύθμιση που περιέχεται στο άρθρο 25, παράγραφος 16, του [υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας] να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, στο μέτρο που προβλέπει ότι, “για την επίτευξη των σκοπών του άρθρου 1 του [υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας], κατά την έννοια και σε συννοχή με το άρθρο 134 του υπ' αριθ. 32 περιφερειακού νόμου της 23ης Δεκεμβρίου 2000, εγκρίνεται δαπάνη 20 εκατομμυρίων ευρώ για την καταβολή των οφειλόμενων ποσών από τους υγειονομικούς φορείς της Σικελίας στους κυρίους των ζώων που θανατώθηκαν διότι προσβλήθηκαν από μολυσματικές και μεταδοτικές ασθένειες κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ των ετών 2000 και 2006, καθώς και για την αμοιβή, για τα ίδια έτη, των κτηνιάτρων, ελεύθερων επαγγελματιών, των οποίων οι υπηρεσίες χρησιμοποιήθηκαν στις εργασίες εξυγιάνσεως. Για τους σκοπούς της παρούσας παραγράφου εγκρίνεται για την οικονομική χρήση 2005 η δαπάνη 10 εκατομμυρίων ευρώ [προσωρινή μονάδα βάσεως (UPB) 10.3.1.3.2, κεφάλαιο 417702]. Για τις επόμενες οικονομικές χρήσεις, λαμβάνονται μέτρα δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο ι, του υπ' αριθ. 10 περιφερειακού νόμου 27ης Απριλίου 1999, όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε”, συνιστά κρατική ενίσχυση η οποία, ευνοώντας ορισμένες επιχειρήσεις ή ορισμένους κλάδους παραγωγής, νοθεύει ή απειλεί να νοθεύσει τον ανταγωνισμό;
- 2) Ακόμη και αν κριθεί ότι η ρύθμιση που περιέχεται στο άρθρο 25, παράγραφος 16, του [υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας] πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, στο μέτρο που προβλέπει ότι, “για την επίτευξη των σκοπών του άρθρου 1 του [υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας], κατά την έννοια και σε συννοχή με το άρθρο 134 του υπ' αριθ. 32 περιφερειακού νόμου της Σικελίας της 23ης Δεκεμβρίου 2000, εγκρίνεται δαπάνη 20 000 χιλιάδων ευρώ για την καταβολή των οφειλόμενων ποσών από τους υγειονομικούς φορείς της Σικελίας στους ιδιοκτήτες των ζώων που θανατώθηκαν διότι προσβλήθηκαν από μολυσματικές και μεταδοτικές ασθένειες κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ των ετών 2000 και 2006, καθώς και για την αμοιβή, για τα ίδια έτη, των κτηνιάτρων, ελεύθερων επαγγελματιών, των οποίων οι υπηρεσίες χρησιμοποιήθηκαν στις εργασίες εξυγιάνσεως. Για τους σκοπούς της παρούσας παραγράφου εγκρίνεται για την οικονομική χρήση 2005 η δαπάνη 10 000 χιλιάδων ευρώ [προσωρινή μονάδα βάσεως (UPB) 10.3.1.3.2, κεφάλαιο 417702]. Για τις επόμενες οικονομικές χρήσεις λαμβάνονται μέτρα δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο ι, του υπ' αριθ. 10 περιφερειακού νόμου της 27ης Απριλίου 1999 και μεταγενέστερων τροποποιήσεων και προσθηκών”, δύναται κατ' αρχήν να αποτελέσει κρατική ενίσχυση η οποία, ευνοώντας ορισμένες επιχειρήσεις ή ορισμένους κλάδους παραγωγής, νοθεύει ή απειλεί να νοθεύσει τον ανταγωνισμό, μπορεί, παρά ταύτα, να χαρακτηριστεί ως συμβατή με τα άρθρα [107 και 108 ΣΛΕΕ], λαμβανομένων υπόψη των λόγων που οδήγησαν την [Επιτροπή], με [την απόφαση του 2002], να κρίνει ότι, όταν πληρούνται οι προϋποθέσεις που προβλέπονται στις [κατευθυντήριες γραμμές της Κοινότητας σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις στον τομέα της γεωργίας] είναι συμβατές με τα άρθρα [107 και 108 ΣΛΕΕ] οι διατάξεις με ανάλογο περιεχόμενο που περιέχονται στο άρθρο 11 του υπ' αριθ. 40/1997 περιφερειακού νόμου της Σικελίας και στο άρθρο 7 του υπ' αριθ. 22/1999 περιφερειακού νόμου της Σικελίας;»

⁸ ΕΕ 2000, C 232, σ. 17.

14. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η ASPC, η Ιταλική Δημοκρατία και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Λόγω της πανδημίας Covid-19, η επ' ακροατηρίου συζήτηση που είχε προγραμματιστεί για τις 30 Απριλίου 2020 ματαιώθηκε. Αντ' αυτού, οι ερωτήσεις που τίθενται στους διαδίκους για προφορική απάντηση πριν από την επ' ακροατηρίου συζήτηση μετατράπηκαν σε ερωτήσεις για γραπτή απάντηση προς τους μετέχοντες στη διαδικασία κατά την έννοια του άρθρου 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εξάλλου, στο πλαίσιο των μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας που προβλέπονται από το άρθρο 62, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας, η Ιταλική Δημοκρατία κλήθηκε να απαντήσει σε συμπληρωματικές ερωτήσεις. Η ASPC, η Ιταλική Δημοκρατία και η Επιτροπή απάντησαν στις ερωτήσεις αυτές εντός της ταχθείσας από το Δικαστήριο προθεσμίας.

III. Ανάλυση

15. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, το Δικαστήριο αν η αποζημίωση που προβλέπεται από το άρθρο 1 του υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας υπέρ των ιδιοκτητών ζώων που εσφάγησαν λόγω του ότι προσβλήθηκαν από ορισμένες μολυσματικές ασθένειες (στο εξής: επίμαχη αποζημίωση) και χρηματοδοτείται δυνάμει του άρθρου 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, συνιστά κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

16. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας πρέπει να θεωρηθεί «συμβατό με [...] [τα άρθρα 107 και 108 ΣΛΕΕ], λαμβανομένων υπόψη των λόγων για τους οποίους η [Επιτροπή], με [την απόφαση του 2002], έκρινε ότι διατάξεις ανάλογες με αυτές που περιέχονται στο άρθρο 11 του υπ' αριθ. 40/1997 περιφερειακού νόμου της Σικελίας και το άρθρο 7 του υπ' αριθ. 22/1999 περιφερειακού νόμου της Σικελίας είναι συμβατές με τα άρθρα [107 και 108 ΣΛΕΕ]»⁹.

17. Κατόπιν αιτήματος του Δικαστηρίου, στις παρούσες προτάσεις θα περιοριστώ αποκλειστικά στην εξέταση του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος. Επομένως, χάριν της συζήτησης, εκλαμβάνω ως δεδομένο ότι η επίμαχη αποζημίωση συνιστά κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

A. Επί της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου να απαντήσει στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα

18. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα είναι απαράδεκτο, καθόσον το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί της συμβατότητας μέτρων ενισχύσεως με την εσωτερική αγορά.

19. Φρονώ ότι το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να απαντήσει στο δεύτερο ερώτημα.

⁹ Επισημαίνω ότι το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, του οποίου η συμβατότητα προς τα άρθρα 107 και 108 ΣΛΕΕ αποτελεί το αντικείμενο του πρώτου και του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος, χρηματοδοτεί όχι μόνο την επίμαχη αποζημίωση, αλλά και τις αμοιβές που καταβάλλονται στους κτηνιάτρους που συμμετέχουν στις δραστηριότητες αποκαταστάσεως, οι οποίες προβλέπονται από το άρθρο 1 του υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας. Εντούτοις, η διαφορά της κύριας δίκης αφορά μόνο την επίμαχη αποζημίωση που ο ΑΥ ισχυρίζεται ότι πρέπει να του καταβληθεί. Δεν αφορά την πληρωμή των αμοιβών των κτηνιάτρων. Ως εκ τούτου, θα εξετάσω τη συμβατότητα του άρθρου 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας προς τα άρθρα 107 και 108 ΣΛΕΕ μόνον κατά το μέτρο που αφορά την καταβολή της επίμαχης αποζημίωσης στον ΑΥ.

20. Είναι αληθές ότι, κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να κρίνει αν κρατική ενίσχυση ή καθεστώς ενισχύσεων συμβιβάζονται με την κοινή αγορά, δεδομένου ότι η κρίση αυτή εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Επιτροπής, η οποία τελεί υπό τον έλεγχο του δικαστή της Ένωσης¹⁰.

21. Εντούτοις, φρονώ ότι, με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, όπως αυτό παρατίθεται στο σημείο 16 των παρουσών προτάσεων, το αιτούν δικαστήριο δεν ερωτά το Δικαστήριο επί της συμβατότητας της επίμαχης αποζημιώσεως με την εσωτερική αγορά. Υπογραμμίζω ότι το ίδιο το αιτούν δικαστήριο διαπιστώνει, στη διάταξη περί παραπομπής, ότι «δεν εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να αποφανθεί επί του συμβατού της [επίμαχης αποζημιώσεως] με την εσωτερική αγορά, δεδομένου ότι η εκτίμηση αυτή [...] εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Επιτροπής».

22. Αντιθέτως, λαμβανομένης υπόψη της αναφοράς που γίνεται στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα στην απόφαση του 2002, φρονώ ότι το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας καλύπτεται από την απόφαση του 2002, με αποτέλεσμα το ως άνω μέτρο να μη χρειάζεται να κοινοποιηθεί και να εγκριθεί από την Επιτροπή πριν τεθεί σε εφαρμογή.

23. Συναφώς, επισημαίνω ότι, στο πλαίσιο του συστήματος ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων, η σχετική διαδικασία διαφοροποιείται ανάλογα με το αν η ενίσχυση χαρακτηρίζεται ως «υφιστάμενη» –όπερ, όπως θα διευκρινιστεί κατωτέρω, συμβαίνει όσον αφορά την επίμαχη αποζημίωση, οπότε πρέπει να θεωρηθεί ότι η εν λόγω αποζημίωση καλύπτεται από την απόφαση του 2002– ή, είναι «νέα» ενίσχυση. Καίτοι, κατά το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, οι νέες ενισχύσεις πρέπει να κοινοποιούνται εγκαίρως στην Επιτροπή και δεν μπορούν να τεθούν σε εφαρμογή πριν από την εκ μέρους της έκδοση τελικής αποφάσεως, οι υφιστάμενες ενισχύσεις μπορούν, σύμφωνα με το άρθρο 108, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, να τίθενται κανονικά σε εφαρμογή, εφόσον η Επιτροπή δεν έχει διαπιστώσει ότι δεν συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά. Ως εκ τούτου, σε αντίθεση με τις νέες ενισχύσεις, δεν υπάρχει καμία υποχρέωση κοινοποίησης των υφιστάμενων ενισχύσεων στην Επιτροπή¹¹.

24. Συνεπώς, φρονώ ότι, με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν, δεδομένου ότι παρεμφερείς διατάξεις εγκρίθηκαν με την απόφαση του 2002, το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, συνιστά υφιστάμενη ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο β', του κανονισμού 659/1999.

25. Σε αντίθεση με την άποψη της Επιτροπής, κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο όλα τα σχετικά με το δίκαιο της Ένωσης ερμηνευτικά στοιχεία στα οποία αυτό μπορεί να στηριχθεί προκειμένου να εκτιμήσει κατά πόσον ένα εθνικό μέτρο συνιστά υφιστάμενη ή νέα ενίσχυση¹².

26. Καταλήγω, επομένως, στο συμπέρασμα ότι το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να απαντήσει στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα.

¹⁰ Αποφάσεις της 10ης Ιουνίου 2010, Fallimento Traghetti del Mediterraneo (C-140/09, EU:C:2010:335, σκέψη 22), της 16ης Ιουλίου 2015, BVVG (C-39/14, EU:C:2015:470, σκέψη 19), και της 19ης Δεκεμβρίου 2019, Arriva Italia κ.λπ. (C-385/18, EU:C:2019:1121, σκέψη 83).

¹¹ Αποφάσεις της 18ης Ιουλίου 2013, P (C-6/12, EU:C:2013:525, σκέψη 36), της 19ης Μαρτίου 2015, OTP Bank (C-672/13, EU:C:2015:185, σκέψη 35), της 26ης Οκτωβρίου 2016, ΔΕΗ κατά Επιτροπής (C-590/14 P, EU:C:2016:797, σκέψη 45), της 27ης Ιουνίου 2017, Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania (C-74/16, EU:C:2017:496, σκέψη 86), και της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, Carrefour Hypermarchés κ.λπ. (C-510/16, EU:C:2018:751, σκέψη 25). Βλ., επίσης, προτάσεις της γενικής εισαγγελέα E. Sharpston στην υπόθεση P (C-6/12, EU:C:2013:69, σημεία 22 έως 26 και 35), και του γενικού εισαγγελέα N. Wahl στην υπόθεση Fallimento Traghetti del Mediterraneo (C-387/17, EU:C:2018:712, σημεία 37 έως 41).

¹² Απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 2018, Rittinger κ.λπ. (C-492/17, EU:C:2018:1019, σκέψη 43).

B. Εκτίμηση του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος

27. Στη συνέχεια των παρουσών προτάσεων, θα εξετάσω, πρώτον, αν το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας συνιστά υφιστάμενη ενίσχυση, η οποία, ως τέτοια, δεν χρήζει κοινοποιήσεως πριν τεθεί σε εφαρμογή. Δεύτερον, στον βαθμό που φρονώ ότι τούτο δεν ισχύει εν προκειμένω, θα εξετάσω αν, όπως υποστηρίζει η Ιταλική Κυβέρνηση, το ως άνω μέτρο εξαιρείται, ούτως ή άλλως, από την προβλεπόμενη από το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ υποχρέωση κοινοποιήσεως, για τον λόγο ότι επωφελείται της συνολικής εξαιρέσεως που προβλέπεται από τον κανονισμό (ΕΕ) 702/2014 της Επιτροπής¹³, ή αν, όπως υποστηρίζει η Επιτροπή, η εν λόγω αποζημίωση εξαιρείται από την ανωτέρω υποχρέωση λόγω του ότι αποτελεί ενίσχυση ήσσονος σημασίας (de minimis) υπό την έννοια του κανονισμού (ΕΕ) 1408/2013 της Επιτροπής¹⁴.

1. Συνιστά το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας υφιστάμενη ενίσχυση;

28. Η ASPC υποστηρίζει ότι το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας δεν συνάδει με τα άρθρα 107 και 108 ΣΛΕΕ. Κατά την ASPC, τούτο συμβαίνει για τους εξής λόγους: πρώτον, το μέτρο αυτό δεν κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή· δεύτερον, με την απόφαση του 2002, η Επιτροπή έκρινε ότι παρόμοια μέτρα είχαν τεθεί σε εφαρμογή κατά παράβαση του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ· και, τρίτον, η απόφαση του 2002 είναι δεσμευτική για τα εθνικά δικαστήρια.

29. Η Ιταλική Κυβέρνηση διατείνεται ότι το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας πρέπει να θεωρηθεί σύμφωνο με τα άρθρα 107 και 108 ΣΛΕΕ. Κατά την άποψη της Ιταλικής Κυβερνήσεως, η εν λόγω νομοθεσία πληροί τις προϋποθέσεις που τάσσει το άρθρο 26 του κανονισμού 702/2014 και, ως εκ τούτου, απαλλάσσεται της υποχρέωσης κοινοποιήσεως που θεσπίζει το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ. Η ως άνω νομοθεσία πρέπει να θεωρηθεί συμβατή προς την εσωτερική αγορά, δεδομένης της διαπιστώσεως στην οποία προέβη η Επιτροπή, με την απόφαση του 2002, ότι παρόμοια μέτρα ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ. Η διαπίστωση αυτή θα πρέπει να επικυρωθεί και ως προς το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας.

30. Η Επιτροπή δεν κατάθεσε παρατηρήσεις επί της ουσίας του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος, το οποίο θεωρεί απαράδεκτο.

31. Κατά τη γνώμη μου, τα μέτρα που εξετάστηκαν στην απόφαση του 2002 συνιστούν υφιστάμενη ενίσχυση, αλλά το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας αποτελεί τροποποίηση των εν λόγω μέτρων η οποία δεν έχει αμιγώς τυπικό ή διοικητικό χαρακτήρα, με συνέπεια να πρέπει να θεωρηθεί ότι συνιστά νέα ενίσχυση και, ως τέτοια, χρήζει κοινοποιήσεως πριν τεθεί σε εφαρμογή.

¹³ Κανονισμός της 25ης Ιουνίου 2014 για την κήρυξη ορισμένων κατηγοριών ενισχύσεων στους τομείς της γεωργίας και δασοκομίας και σε αγροτικές περιοχές συμβιβάσιμων με την εσωτερική αγορά κατ' εφαρμογήν των άρθρων 107 και 108 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2014, L 193, σ. 1).

¹⁴ Κανονισμός της 18ης Δεκεμβρίου 2013 για την εφαρμογή των άρθρων 107 και 108 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις ενισχύσεις ήσσονος σημασίας (de minimis) στον γεωργικό τομέα (ΕΕ 2013, L 352, σ. 9).

32. Όπως προαναφέρθηκε στο σημείο 23 των παρουσών προτάσεων, γίνεται παγίως δεκτό, ότι ο χαρακτηρισμός ενός μέτρου κρατικής ενισχύσεως ως υφιστάμενης ή νέας ενισχύσεως έχει σημαντικές συνέπειες όσον αφορά τη διαδικαστική του μεταχείριση.

33. Κατά το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, οι νέες ενισχύσεις πρέπει να κοινοποιούνται και να εγκρίνονται από την Επιτροπή πριν τεθούν σε εφαρμογή. Νέες ενισχύσεις οι οποίες χορηγούνται χωρίς την προηγούμενη έγκριση της Επιτροπής είναι παράνομες. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η Επιτροπή οφείλει να εξετάζει κατά πόσον η εκάστοτε ενίσχυση είναι συμβατή με την εσωτερική αγορά και, εφόσον διαπιστώσει ότι δεν είναι, οφείλει να διατάσσει την ανάκτησή της, εκτός αν αυτό αντίκειται σε κάποια γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης¹⁵. Τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να συνάγουν, κατά το εθνικό τους δίκαιο, όλες τις συνέπειες της παραβάσεως του άρθρου 108, παράγραφος 3, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, όσον αφορά τόσο το κύρος των πράξεων εκτελέσεως όσο και την ανάκτηση της χρηματικής στηρίξεως που χορηγήθηκε κατά παράβαση της διατάξεως αυτής¹⁶.

34. Όσον αφορά τις υφιστάμενες ενισχύσεις, από το άρθρο 108 παράγραφος 1, ΣΛΕΕ απορρέει ότι, αν η Επιτροπή κρίνει ότι ένα υφιστάμενο καθεστώς ενισχύσεων δεν είναι, ή δεν είναι πλέον, συμβατό με την εσωτερική αγορά, προτείνει στο οικείο κράτος μέλος κατάλληλα μέτρα, όπως την τροποποίηση ή την κατάργηση του εν λόγω καθεστώτος. Εάν το κράτος μέλος δεχθεί τα συγκεκριμένα μέτρα, είναι υποχρεωμένο να τα εφαρμόσει. Εάν το κράτος μέλος δεν δεχθεί τα προτεινόμενα μέτρα, η Επιτροπή δύναται να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας¹⁷. Κατά συνέπεια, οι υφιστάμενες ενισχύσεις δεν χρήζουν κοινοποιήσεως και μπορούν νομίμως να τεθούν σε εφαρμογή, εκτός από τις περιπτώσεις στις οποίες η Επιτροπή κρίνει ότι δεν συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά¹⁸.

35. Μολονότι η έννοια της υφιστάμενης ενίσχυσης μνημονεύεται στο άρθρο 108, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, εντούτοις, στην εν λόγω διάταξη δεν παρατίθεται ο ορισμός της. Ως εκ τούτου, είναι επιβεβλημένη η προσφυγή στους ορισμούς που περιέχονται στο παράγωγο δίκαιο και ιδίως στον κανονισμό 659/1999.

36. Κατά το άρθρο 1, στοιχείο β', του κανονισμού 659/1999, υφιστάμενη ενίσχυση συνιστά, μεταξύ άλλων, «κάθε εγκεκριμένη ενίσχυση», δηλαδή «τα καθεστώτα ενισχύσεων και οι ατομικές ενισχύσεις που έχουν εγκριθεί από την Επιτροπή ή από το Συμβούλιο» (σημείο ii της εν λόγω διατάξεως)¹⁹.

¹⁵ Άρθρο 1, στοιχείο στ', και άρθρο 14, παράγραφος 1, του κανονισμού 659/1999.

¹⁶ Αποφάσεις της 11ης Νοεμβρίου 2015, Klausner Holz Niedersachsen (C-505/14, EU:C:2015:742, σκέψεις 24, 26 και 46), της 5ης Μαρτίου 2019, Eesti Pagar (C-349/17, EU:C:2019:172, σκέψεις 89, 92 και 95), και της 19ης Δεκεμβρίου 2019, Arriva Italia κ.λπ. (C-385/18, EU:C:2019:1121, σκέψεις 84, 87 και 88).

¹⁷ Βλ. άρθρα 17 έως 19 του κανονισμού 659/1999.

¹⁸ Βλ. μνημονευόμενη στην υποσημείωση 11 των παρουσών προτάσεων νομολογία.

¹⁹ Λαμβανομένης υπόψη της έμφασης που αποδίδει το αιτούν δικαστήριο στην απόφαση του 2002, θα περιοριστώ στην εξέταση του ζητήματος αν το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας συνιστά υφιστάμενη ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο β', σημείο ii, του κανονισμού 659/1999. Ως εκ τούτου, δεν θα εξετάσω αν η νομοθετική αυτή ρύθμιση εμπίπτει στο σημείο iv της ως άνω διατάξεως, κατά το οποίο μια ενίσχυση «θεωρείται ότι είναι υφιστάμενη» μετά την παρέλευση της δεκαετούς προθεσμίας για την ανάκτησή της από την Επιτροπή, όπως προβλέπεται από το άρθρο 15 του ίδιου κανονισμού. Πράγματι, το ζήτημα αν η αποζημίωση που καταβλήθηκε ενδεχομένως στον ΑΥ μπορεί να εκληφθεί ως ενίσχυση «που θεωρείται ότι είναι υφιστάμενη» δεν μνημονεύεται ούτε στο σκεπτικό της προδικαστικής παραπομπής ούτε στις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν οι μετέχοντες στη διαδικασία. Εξάλλου, ανεξάρτητα από το περιεχόμενο που πρέπει να προσδίδεται στο άρθρο 15 του κανονισμού 659/1999, όταν γίνεται επίκλησή του ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων [πρβλ. αποφάσεις της 26ης Απριλίου 2018, ANGED (C-233/16, EU:C:2018:280, σκέψη 80), της 23ης Ιανουαρίου 2019, Fallimento Traghetti del Mediterraneo (C-387/17, EU:C:2019:51, σκέψη 62), και της 30ής Απριλίου 2002, Κυβέρνηση του Γιβραλτάρ κατά Επιτροπής (T-195/01 και T-207/01, EU:T:2002:111, σκέψη 130)], οι πληροφορίες που περιέχονται στη δικογραφία δεν επιτρέπουν να συναχθεί αν στην υπό κρίση υπόθεση παρήλθε ή όχι το εν λόγω χρονικό διάστημα (βλ. υποσημείωση 49 των παρουσών προτάσεων).

37. Το άρθρο 1, στοιχείο γ', του κανονισμού 659/1999 ορίζει ότι ως «νέα ενίσχυση» λογίζεται «κάθε ενίσχυση, [...], [η] οποί[α] δεν αποτελ[εί] υφιστάμενη ενίσχυση». Οι μεταβολές υφιστάμενων ενισχύσεων ορίζονται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 794/2004²⁰ ως «κάθε αλλαγή, πλην των τροποποιήσεων καθαρά τυπικού ή διοικητικού χαρακτήρα, που δεν είναι ικανή να επηρεάσει την εκτίμηση του συμβιβάσιμου του εκάστοτε μέτρου ενίσχυσης με την [εσωτερική] αγορά [...]».

38. Το άρθρο 4, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 794/2004 ορίζει ότι «η αύξηση του αρχικού προϋπολογισμού ενός υφιστάμενου καθεστώτος ενισχύσεων κατά ποσοστό έως 20 % δεν λογίζεται ως μεταβολή υφιστάμενης ενίσχυσης». Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού, αυξήσεις του προϋπολογισμού εγκεκριμένου καθεστώτος ενισχύσεων οι οποίες υπερβαίνουν το 20 %, συνιστούν μεταβολές που πρέπει να κοινοποιούνται στην Επιτροπή.

39. Κατά τη νομολογία, τα ακόλουθα μέτρα κρίθηκε ότι συνιστούν μεταβολές υφισταμένων ενισχύσεων οι οποίες δεν έχουν αμιγώς τυπικό ή διοικητικό χαρακτήρα και, ως εκ τούτου, συνιστούν νέες ενισχύσεις: η διεύρυνση (ή ο περιορισμός) του φάσματος των δικαιούχων εγκεκριμένου καθεστώτος ενισχύσεων, η παράταση της χρονικής διάρκειας του εν λόγω καθεστώτος ή (με την επιφύλαξη του αναφερθέντος στο προηγούμενο σημείο κατωτάτου ορίου του 20 %) οι αυξήσεις στον προϋπολογισμό του εν λόγω καθεστώτος²¹.

40. Όσον αφορά τους δικαιούχους του εγκεκριμένου καθεστώτος ενισχύσεων, το Δικαστήριο έχει κρίνει ως νέες ενισχύσεις: την τροποποίηση των κριτηρίων βάσει των οποίων καθορίζονται οι δικαιούχοι επιστροφής φόρων επί της ενέργειας (προηγουμένως ίσχυε μόνο για επιχειρήσεις δραστηριοποιούμενες στην παραγωγή ενσώματων αγαθών, ενώ ακολούθως ίσχυσε και για τους παρόχους υπηρεσιών)²², την επέκταση σε επιχειρήσεις εδρεύουσες στη Βενετία και στην Chioggia (Ιταλία) του καθεστώτος ενισχύσεων υπό τη μορφή απαλλαγών ή μειώσεων των κοινωνικών εισφορών για τις περιοχές του Mezzogiorno (Ιταλία)²³, καθώς και τον περιορισμό του προσωπικού πεδίου εφαρμογής του φορολογικού καθεστώτος που εφαρμόζεται σε επαγγελματικούς αθλητικούς συλλόγους (προηγουμένως ίσχυε για οποιονδήποτε σύλλογο αυτού του είδους, ενώ ακολούθως αφορούσε μόνο τους τέσσερις επαγγελματικούς αθλητικούς συλλόγους που ήταν κερδοφόροι κατά την προηγούμενη οικονομική χρήση)²⁴.

41. Όσον αφορά τις χρονικές παρατάσεις εγκεκριμένου καθεστώτος ενισχύσεων, μπορεί να αναφερθεί, για παράδειγμα, η απόφαση της 9ης Σεπτεμβρίου 2009, Diputación Foral de Álava κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-227/01 έως T-229/01, T-265/01, T-266/01 και T-270/01,

²⁰ Κανονισμός της 21ης Απριλίου 2004 σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου 93 της συνθήκης ΕΚ (ΕΕ 2004, L 140, σ. 1).

²¹ Βλ., επίσης, όσον αφορά την παράβαση όρου συνδεδεμένου με τη δήλωση της Επιτροπής περί συμβατότητας (δηλαδή την απαίτηση κατά την οποία η αίτηση ενισχύσεως για επενδυτικό σχέδιο πρέπει να προηγείται της ενάρξεως του έργου), απόφαση της 13ης Ιουνίου 2013, HGA κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-630/11 P έως C-633/11 P, EU:C:2013:387, σκέψεις 93 έως 95).

²² Απόφαση της 14ης Νοεμβρίου 2019, Dilly's Wellnesshotel (C-585/17, EU:C:2019:969, σκέψεις 51 και 61). Βλ., επίσης, απόφαση της 18ης Ιουλίου 2013, P (C-6/12, EU:C:2013:525, σκέψη 47).

²³ Απόφαση της 28ης Νοεμβρίου 2008, Hotel Cipriani κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-254/00, T-270/00 και T-277/00, EU:T:2008:537, σκέψεις 361 και 362), η οποία επικυρώθηκε κατ' αναίρεση με την απόφαση της 9ης Ιουνίου 2011, Comitato «Venezia vuole vivere» κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-71/09 P, C-73/09 P και C-76/09 P, EU:C:2011:368).

²⁴ Απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2019, Athletic Club κατά Επιτροπής (T-679/16, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2019:112, σκέψεις 98 έως 102). Ο λόγος για τον οποίο θεωρήθηκε ότι ο περιορισμός του προσωπικού πεδίου εφαρμογής καθεστώτος εγκεκριμένων ενισχύσεων συνιστά μεταβολή που δεν είναι αμιγώς τυπικού ή διοικητικού χαρακτήρα οφείλεται στο ότι εισήγαγε μια φορολογική διαφοροποίηση στον τομέα του επαγγελματικού αθλητισμού. Η διαφοροποίηση αυτή ενδέχεται να επηρεάσει την εκτίμηση της συμβατότητας της ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά, δεδομένου ότι δεν επέτρεψε στην Ισπανική Κυβέρνηση να επικαλεστεί κατά τρόπο πειστικό τον σκοπό προώθησης του αθλητισμού.

EU:T:2009:315, σκέψεις 232 έως 234), η οποία επικυρώθηκε κατ' αναίρεση²⁵, με την οποία το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η μεταβολή, πρώτον, της διάρκειας των υφιστάμενων πιστώσεων φόρου, δεύτερον, των προϋποθέσεων επιλεξιμότητας (και, συνεπώς, του φάσματος των δικαιούχων), και, τρίτον, της φορολογητέας βάσης και του ποσοστού των πιστώσεων αυτών, συνιστούν νέες ενισχύσεις. Ομοίως, το Δικαστήριο έκρινε ότι συνιστά νέα ενίσχυση η παράταση κατά 14 μήνες της εφαρμογής προτιμησιακού τιμολογίου για την παροχή ηλεκτρικής ενέργειας η οποία επιβλήθηκε δυνάμει αποφάσεως ασφαλιστικών μέτρων εθνικού δικαστηρίου²⁶.

42. Όσον αφορά τις αυξήσεις του προϋπολογισμού εγκεκριμένου καθεστώτος ενισχύσεων, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά τη νομολογία, η φράση «προϋπολογισμός καθεστώτος ενισχύσεων», υπό την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, του κανονισμού 794/2004, δεν περιορίζεται στο ποσό των πράγματι χορηγούμενων ενισχύσεων. Αντιθέτως, η φράση αυτή πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι αφορά τα σχετικά δημοσιονομικά κονδύλια, ήτοι τα ποσά που διαθέτει το αρμόδιο για τη χορήγηση των επίμαχων ενισχύσεων όργανο με σκοπό την εν λόγω χορήγηση, όπως αυτά έχουν κοινοποιηθεί στην Επιτροπή από το οικείο κράτος μέλος και έχουν εγκριθεί από την τελευταία²⁷.

43. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι τα ακόλουθα μέτρα συνιστούν μεταβολές οι οποίες δεν έχουν αμιγώς τυπικό ή διοικητικό χαρακτήρα: η αύξηση του προβλεπόμενου προϋπολογισμού εγκεκριμένου καθεστώτος ενισχύσεων που υπερβαίνει το 50 % (σε συνδυασμό με τη διετή παράταση του εν λόγω καθεστώτος)²⁸, η αύξηση κοινοποιηθέντος προϋπολογισμού για εγκεκριμένο καθεστώς ενισχύσεων που ανερχόταν σε 10 εκατομμύρια ευρώ κατά 10 εκατομμύρια ευρώ επιπλέον²⁹ και η αύξηση των εσόδων από τους φόρους που χρηματοδοτούν διάφορα καθεστώτα ενισχύσεων, σε σύγκριση με τις προβλέψεις που είχαν κοινοποιηθεί στην Επιτροπή (παρότι η αύξηση αυτή ήταν κατώτερη του προβλεπόμενου από το άρθρο 4, παράγραφος 1, του κανονισμού 794/2004, κατώτατου ορίου του 20%)³⁰. Αντιθέτως, η τροποποίηση του καθεστώτος χρηματοδότησεως της δημόσιας ραδιοτηλεόρασεως κράτους μέλους η οποία συνίσταται στην αντικατάσταση ενός ραδιοτηλεοπτικού τέλους που οφείλεται λόγω της κατοχής συσκευής οπτικοακουστικής λήψεως, από εισφορά υπέρ της ραδιοτηλεόρασεως που οφείλεται λόγω της κατοχής οικίας ή επαγγελματικής εγκαταστάσεως, κρίθηκε ότι δεν συνιστά μεταβολή υφιστάμενης ενισχύσεως. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι η αντικατάσταση του ραδιοτηλεοπτικού τέλους από την εισφορά υπέρ της ραδιοτηλεόρασεως δεν οδήγησε σε σημαντική αύξηση της αντισταθμίσεως που εισπράττουν οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς³¹.

²⁵ Με την απόφαση της 28ης Ιουλίου 2011, Diputación Foral de Vizcaya κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-471/09 P έως C-473/09 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2011:521).

²⁶ Απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2016, ΔΕΗ κατά Επιτροπής (C-590/14 P, EU:C:2016:797, σκέψεις 58 και 59). Βλ., επίσης, αποφάσεις της 4ης Δεκεμβρίου 2013, Επιτροπή κατά Συμβουλίου (C-111/10, EU:C:2013:785, σκέψη 58), και της 20ής Μαρτίου 2014, Rousse Industry κατά Επιτροπής (C-271/13 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2014:175, σκέψεις 30 έως 39).

²⁷ Απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, Carrefour Hypermarchés κ.λπ. (C-510/16, EU:C:2018:751, σκέψη 34).

²⁸ Απόφαση της 20ής Μαΐου 2010, Todaro Nunziatina και C. (C-138/09, EU:C:2010:291, σκέψη 47).

²⁹ Απόφαση της 3ης Φεβρουαρίου 2011, Cantiere navale De Poli κατά Επιτροπής (T-584/08, EU:T:2011:26, σκέψη 65), η οποία επικυρώθηκε κατ' αναίρεση με τη διάταξη της 22ας Μαρτίου 2012, Cantiere navale De Poli κατά Επιτροπής (C-167/11 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2012:164).

³⁰ Απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, Carrefour Hypermarchés κ.λπ. (C-510/16, EU:C:2018:751, σκέψεις 39 έως 41, 50 και 53).

³¹ Απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 2018, Rittinger κ.λπ. (C-492/17, EU:C:2018:1019, σκέψεις 63 έως 67). Όσον αφορά τα μέτρα που κρίθηκε ότι δεν συνιστούν υφιστάμενες ενισχύσεις, πρέπει επίσης να γίνει μνεία στις αποφάσεις της 9ης Αυγούστου 1994, Namur-Les assurances du crédit (C-44/93, EU:C:1994:311, σκέψεις 28, 29 και 35), η οποία αφορούσε τη διεύρυνση του πεδίου δραστηριότητας δημόσιου οργανισμού δικαιούχου των ενισχύσεων, και της 17ης Ιουνίου 1999, Piaggio (C-295/97, EU:C:1999:313, σκέψεις 45 έως 47), στην οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι το γεγονός και μόνον ότι, επί σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα, η Επιτροπή δεν κίνησε έρευνα επί κρατικού μέτρου δεν είναι ικανό, αφ' εαυτού, να προσδώσει στο μέτρο αυτό τον αντικειμενικό χαρακτήρα υφιστάμενης ενισχύσεως.

44. Στην υπό κρίση υπόθεση, όπως προαναφέρθηκε στο σημείο 11 των παρουσών προτάσεων, η Επιτροπή αποφάσισε να μη διατυπώσει αντιρρήσεις, με την απόφαση του 2002, ως προς το άρθρο 11 του υπ' αριθ. 40/1997 περιφερειακού νόμου της Σικελίας ή το άρθρο 7 του υπ' αριθ. 22/1999 περιφερειακού νόμου της Σικελίας (στο εξής: μέτρα του 1997 και του 1999).

45. Διευκρινίζω ότι σκοπός των μέτρων του 1997 και του 1999 ήταν η χρηματοδότηση της αποζημιώσεως που προβλέπεται από το άρθρο 1 του υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας. Τα μέτρα παραπέμπουν ρητώς στην εν λόγω διάταξη. Το άρθρο 11 του υπ' αριθ. 40/1997 περιφερειακού νόμου της Σικελίας ενέκρινε δαπάνες ύψους 16 δισεκατομμυρίων ΙΤΛ για την καταβολή των οφειλόμενων αποζημιώσεων όσον αφορά ζώα σφαγέντα κατά τα έτη 1993, 1994, 1995, 1996 και 1997³². Το άρθρο 7 του υπ' αριθ. 22/1999 περιφερειακού νόμου της Σικελίας ενέκρινε πρόσθετες δαπάνες ύψους 20 δισεκατομμυρίων ΙΤΛ για τον ίδιο σκοπό³³. Υπογραμμίζω ότι –βάσει των εγγράφων που προσκομίστηκαν στο Δικαστήριο– τα μέτρα του 1997 και του 1999 δεν έχουν, κατά τα φαινόμενα, κανέναν αντίκτυπο στο δικαίωμα αποζημιώσεως ή στα χαρακτηριστικά της εν λόγω αποζημιώσεως, όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 1 του υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας.

46. Στην απόφαση του 2002, η Επιτροπή έκρινε ότι τα μέτρα του 1997 και του 1999 συνιστούν κρατικές ενισχύσεις κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Ωστόσο, θεωρήθηκε ότι οι ενισχύσεις αυτές ήταν συμβατές προς την εσωτερική αγορά καθόσον πληρούσαν τα τέσσερα κριτήρια που καθορίζονται στις παραγράφους 11.4.2 έως 11.4.5 των κοινοτικών κατευθυντηρίων γραμμών για τις κρατικές ενισχύσεις στον αγροτικό τομέα³⁴. Πρώτον, σύμφωνα με την απόφαση του 2002, οι ιταλικές αρχές υποστήριξαν ότι οι ασθένειες που αποτελούσαν το αντικείμενο των μέτρων του 1997 και του 1999, ήτοι η φυματίωση, η βρουκέλλωση και η λεύκωση, συνιστούσαν πηγή ανησυχίας για τις δημόσιες αρχές και αποτελούσαν μέρος του εθνικού κανονιστικού πλαισίου που σκοπούσε στην πρόληψη, τον έλεγχο και την εξάλειψη αυτών των ασθενειών. Δεύτερον, η απόφαση του 2002 ορίζει ότι, κατά τις ιταλικές αρχές, τα μέτρα του 1997 και του 1999 είχαν τόσο προληπτικούς όσο και αντισταθμιστικούς σκοπούς. Τρίτον, η απόφαση αυτή υποδηλώνει, πάντοτε κατά τις ιταλικές αρχές, ότι τα μέτρα του 1997 και του 1999 ήταν συμβατά με τους σκοπούς και τις κτηνιατρικές διατάξεις της Ένωσης. Τέταρτον, κατά την απόφαση του 2002, οι ιταλικές αρχές υπογράμμισαν ότι οι χορηγηθείσες δυνάμει των μέτρων του 1997 και του 1999 ενισχύσεις κάλυπταν το 50 % της ζημίας που υπέστησαν οι κτηνοτρόφοι, ενώ το επιπλέον 30 % (όσον αφορά τα βοοειδή) ή 50 % (όσον αφορά τα αιγοπρόβατα) καλύφθηκε από αποζημιώσεις που χορηγήθηκαν βάσει εθνικών και όχι περιφερειακών μέτρων. Συνεπώς, καλύφθηκε το 80 % της ζημίας που υπέστησαν οι ιδιοκτήτες βοοειδών και το 100 % της ζημίας που υπέστησαν οι ιδιοκτήτες αιγοπροβάτων. Περαιτέρω, η απόφαση του 2002 επισημαίνει ότι, κατά τις ιταλικές αρχές, οποιοσδήποτε πιθανός κίνδυνος επιπλέον αποζημιώσεως αφορά μόνον τα ζώα μεγαλύτερης ηλικίας και μικρής γενετικής αξίας. Η Επιτροπή επισήμανε, συναφώς, ότι το ενδεχόμενο υπερβάλλουσας αποζημιώσεως ήταν αποδεκτό σε μεμονωμένες περιπτώσεις όπου η εν λόγω υπεραντιστάθμιση οφειλόταν στις απαιτήσεις διοικητικής απλοποίησης, καθόσον είχαν κατατεθεί χιλιάδες ατομικές αιτήσεις προς επεξεργασία.

³² Το άρθρο 11 του υπ' αριθ. 40/1997 περιφερειακού νόμου της Σικελίας ορίζει ότι «για την επίτευξη των σκοπών που εκτίθενται στο άρθρο 1 του υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε μεταγενέστερα, εγκρίνεται δαπάνη ύψους 16 δισεκατομμυρίων ΙΤΛ για την καταβολή των ποσών που οφείλονται από τις τοπικές υγειονομικές αρχές της Σικελίας στους ιδιοκτήτες ζώων που εσφάγησαν συνεπεία της προσβολής τους από φυματίωση, βρουκέλλωση, λεύκωση και λοιπές μολυσματικές ασθένειες κατά τα έτη 1993, 1994, 1995, 1996 και 1997, καθώς και για την πληρωμή των αμοιβών των κτηνιάτρων που συμμετείχαν στις δραστηριότητες αποκαταστάσεως κατ' αυτά τα έτη».

³³ Το άρθρο 7 του υπ' αριθ. 22/1999 περιφερειακού νόμου της Σικελίας ενέκρινε «για το οικονομικό έτος 1999, δαπάνη ύψους 20 δισεκατομμυρίων ΙΤΛ για τους σκοπούς του άρθρου 11 του υπ' αριθ. 40/1997 περιφερειακού νόμου της Σικελίας».

³⁴ Βλ. υποσημείωση 8 των παρουσών προτάσεων.

47. Ως εκ τούτου, καίτοι η Επιτροπή εξέφρασε τη λύπη της για το γεγονός ότι τα μέτρα του 1997 και του 1999 εφαρμόστηκαν κατά παράβαση του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ³⁵, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα μέτρα αυτά ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ και, συνεπώς, ήταν συμβατά με την εσωτερική αγορά.

48. Κατά συνέπεια, τα μέτρα του 1997 και του 1999 πρέπει να θεωρηθεί ότι συνιστούν εγκεκριμένο καθεστώς ενισχύσεων και, επομένως, υφιστάμενες ενισχύσεις κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο β', σημείο ii, του κανονισμού 659/1999.

49. Ως εκ τούτου, επιβάλλεται να εξεταστεί κατά πόσον το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας συνιστά τροποποίηση των μέτρων του 1997 και του 1999 η οποία δεν έχει αμιγώς τυπικό ή διοικητικό χαρακτήρα κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο γ', του κανονισμού 659/1999 και του άρθρου 4, παράγραφος 1, του κανονισμού 794/2004.

50. Πρέπει να υπενθυμιστεί ότι, κατά πάγια νομολογία, οι αποφάσεις της Επιτροπής με τις οποίες εγκρίνεται καθεστώς ενισχύσεων, δεδομένου ότι συνιστούν παρεκκλίσεις από τη γενική αρχή του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, κατά την οποία οι κρατικές ενισχύσεις δεν είναι συμβατές με την εσωτερική αγορά, πρέπει να ερμηνεύονται συσταλτικά³⁶.

51. Κατά την άποψή μου, το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας συνιστά μεταβολή του εγκριθέντος με την απόφαση του 2002 καθεστώτος ενισχύσεων η οποία δεν έχει αμιγώς τυπικό ή διοικητικό χαρακτήρα.

52. Και τούτο, διότι αντικείμενο του άρθρου 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας είναι η προβλεπόμενη από το άρθρο 1 του υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας χρηματοδότηση, στην οποία παραπέμπει ρητώς. Προς τούτο, εγκρίνει δαπάνη ύψους 20 εκατομμυρίων ευρώ για ζώα που εσφάγησαν μεταξύ των ετών 2000 και 2006. Υπό την επιφύλαξη επαληθεύσεως από το αιτούν δικαστήριο και παρομοίως με τα μέτρα του 1997 και του 1999³⁷, το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας δεν φαίνεται να έχει κανέναν αντίκτυπο είτε στο δικαίωμα της επίμαχης αποζημιώσεως είτε σε οποιοδήποτε από τα χαρακτηριστικά της.

53. Συνεπώς, το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας έχει ως σκοπό, πρώτον, τη χρονική παράταση της επίμαχης αποζημιώσεως (που οφείλεται στους ιδιοκτήτες ζώων τα οποία εσφάγησαν μεταξύ 2000 και 2006, ενώ τα μέτρα του 1997 και του 1999 είχαν εφαρμογή μόνο σε ζώα που εσφάγησαν μεταξύ 1993 και 1997) και, δεύτερον, να αυξήσει τον προϋπολογισμό που είχε διατεθεί για την εν λόγω αποζημίωση (κατά 20 εκατομμύρια ευρώ, ενώ τα μέτρα του 1997 και του 1999 ενέκριναν δαπάνες ύψους 36 δισεκατομμυρίων ITL, ήτοι, περίπου, 18 592 448 ευρώ)³⁸.

54. Κατά συνέπεια, η αύξηση του προϋπολογισμού που διατέθηκε για το καθεστώς ενισχύσεων, όπως παρουσιάζεται στην απόφαση του 2002, φαίνεται να υπερβαίνει κατά πολύ το όριο του 20 % που καθορίζεται στο άρθρο 4, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού 794/2004³⁹. Τούτο,

³⁵ Το άρθρο 11 του υπ' αριθ. 40/1997 περιφερειακού νόμου της Σικελίας κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή πριν από τη θέσπισή του, πλην όμως τέθηκε σε ισχύ πριν από την έκδοση της αποφάσεως του 2002.

³⁶ Απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, Carrefour Hypermarchés κ.λπ. (C-510/16, EU:C:2018:751, σκέψη 37).

³⁷ Βλ. σημείο 45 των παρουσών προτάσεων.

³⁸ Η μετατροπή σε ευρώ παρατίθεται όπως υπολογίσθηκε από την Επιτροπή στην απόφαση του 2002 (βλ. σ. 4 της εν λόγω αποφάσεως).

³⁹ Τούτο ισχύει ακόμη και αν ληφθεί υπόψη η δυνατότητα, που μνημονεύεται στην απόφαση του 2002 (βλ. σ. 4 της εν λόγω αποφάσεως), ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πρόσθετη ενίσχυση για το έτος 1996 το ποσό των 17 637 516 000 ITL (περίπου 9 109 017 ευρώ) και το ποσό των 19 898 146 000 ITL (περίπου 10 276 535 ευρώ) για το έτος 1997.

ασφαλώς, εναπόκειται σε επαλήθευση εκ μέρους του αιτούντος δικαστηρίου. Εάν το δικαστήριο αυτό επιβεβαιώσει ότι η αύξηση υπερβαίνει το κατώτατο όριο του 20 %, τούτο σημαίνει ότι το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 του περιφερειακού νόμου της Σικελίας δεν συνιστά μεταβολή αμιγώς τυπικού ή διοικητικού χαρακτήρα του καθεστώτος ενισχύσεων που εγκρίθηκε με την απόφαση του 2002. Αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο δεδομένου ότι η αύξηση στον προϋπολογισμό του υφιστάμενου καθεστώτος ενισχύσεων συνοδεύεται από την παράταση του οικείου καθεστώτος κατά έξη έτη. Το ίδιο επίσης συνάγεται από τη νομολογία που μνημονεύεται στα σημεία 41 έως 43 των παρουσών προτάσεων.

55. Επιπλέον, επισημαίνω ότι μέτρα παρόμοια με το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας και με τα μέτρα του 1997 και του 1999, δηλαδή μέτρα που έχουν ως αντικείμενο τη χρηματοδότηση της προβλεπόμενης από το άρθρο 1 του υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας αποζημίωσης, είχαν κοινοποιηθεί στην Επιτροπή, η οποία αποφάσισε να μην προβάλλει αντιρρήσεις επ' αυτών. Σύμφωνα με τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στην απόφαση του 2002⁴⁰ –όπως επιβεβαίωσε η Ιταλική Κυβέρνηση σε απάντησή της στο πλαίσιο των μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας– αυτό συνέβη, πρώτον, για τον υπ' αριθ. 5/1993 περιφερειακό νόμο της Σικελίας⁴¹, ο οποίος ενέκρινε δαπάνη ύψους 10 δισεκατομμυρίων ITL (περίπου 5 εκατομμυρίων ευρώ) και τέθηκε σε ισχύ με την απόφαση της 2ας Απριλίου 1993⁴², και, δεύτερον, για τον υπ' αριθ. 28/1995 περιφερειακό νόμο της Σικελίας⁴³, ο οποίος ενέκρινε δαπάνη ύψους 16 δισεκατομμυρίων ITL (περίπου 9,7 εκατομμυρίων ευρώ) και τέθηκε σε ισχύ με την απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 1995⁴⁴. Αυτό ενισχύει το συμπέρασμά μου ότι το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, όπως και τα λοιπά χρηματοδοτικά μέτρα, συνιστά νέα ενίσχυση, η οποία πρέπει να κοινοποιηθεί στην Επιτροπή πριν τεθεί σε εφαρμογή.

⁴⁰ Βλ. σ. 3 και υποσημείωση 2 της αποφάσεως του 2002.

⁴¹ Legge Regione Sicilia 5 gennaio 1993, n. 5 – Rifinanziamento dell'articolo 1 della legge regionale 5 giugno 1989, n. 12 relativa a «Interventi per favorire il risanamento ed il reintegro degli allevamenti zootecnici colpiti dalla tubercolosi, dalla brucellosi e da altre malattie infettive e diffuse e contributi alle associazioni degli allevatori» (περιφερειακός νόμος της Σικελίας της 5ης Ιανουαρίου 1993, αριθ. 5, περί αναχρηματοδότησεως του άρθρου 1 του [υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας], στο εξής: υπ' αριθ. 5/1993 περιφερειακός νόμος της Σικελίας). Το άρθρο 1, παράγραφος 1, του υπ' αριθ. 5/1993 περιφερειακού νόμου της Σικελίας ορίζει ότι «για την επίτευξη των σκοπών του άρθρου 1 του [υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας] εγκρίνονται δαπάνες ύψους 9 000 εκατομμυρίων ITL για το οικονομικό έτος 1992 και 1 000 εκατομμυρίων ITL για το οικονομικό έτος 1993, για την καταβολή των οφειλόμενων αποζημιώσεων στους ιδιοκτήτες ζώων που εσφάγησαν κατά τα έτη 1990, 1991 και 1992 λόγω της προσβολής τους από φυματίωση, βρουκέλλωση ή άλλες μολυσματικές ασθένειες, καθώς και για την πληρωμή των αμοιβών των κτηνιάτρων που συμμετείχαν στις δραστηριότητες αποκαταστάσεως».

⁴² Απόφαση της Επιτροπής της 2ας Απριλίου 1993 για την κρατική ενίσχυση αριθ. 125/93 – Ιταλία (Σικελία) – Τροποποίηση ισχύουσας ενίσχυσης (αριθ. 149/89) με τη λήψη μέτρου αναχρηματοδότησης. Αποκατάσταση των βοοειδών και προβάτων που έχουν προσβληθεί από ασθένειες (ΕΕ 1993, C 183, σ. 7). Η μετατροπή σε ευρώ έχει ληφθεί από την εν λόγω απόφαση.

⁴³ Legge Regione Sicilia 4 aprile 1995, n. 28 – Norme per favorire il risanamento e il reintegro degli allevamenti zootecnici colpiti da malattie infettive. Istituzione dell'anagrafe Zootecnica. Norme per l'Ente di sviluppo agricolo e per il settore agricolo. Modifiche alla legge regionale 25 marzo 1986, n. 13 (περιφερειακός νόμος της Σικελίας της 4ης Απριλίου 1995, αριθ. 28, περί θεσπίσεως μέτρων για τη διευκόλυνση της εξυγιάνσεως και αποκαταστάσεως κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων που επλήγησαν από μολυσματικές ασθένειες, την κατάρτιση μητρών πληθυσμών των ζώων, τη θέσπιση μέτρων υπέρ της Υψηλής αγροτικής ανάπτυξης και αγροτικού τομέα και την τροποποίηση του περιφερειακού νόμου της 25ης Μαρτίου 1986, αριθ. 13, στο εξής: υπ' αριθ. 28/1995 περιφερειακός νόμος της Σικελίας). Το άρθρο 1, παράγραφος 1, του υπ' αριθ. 28/1995 περιφερειακού νόμου της Σικελίας ορίζει ότι «για τους σκοπούς που παρατίθενται στο άρθρο του [υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας] εγκρίνεται δαπάνη ύψους 16 000 εκατομμυρίων ITL για το οικονομικό έτος 1995, για την καταβολή των οφειλόμενων αποζημιώσεων στους ιδιοκτήτες ζώων τα οποία εσφάγησαν ή πρόκειται να σφαγούν κατά τα έτη 1993, 1994 και 1995, συνεπεία της προσβολής τους από φυματίωση, βρουκέλλωση ή άλλες μολυσματικές ασθένειες, καθώς και για την πληρωμή των κτηνιάτρων που συμμετείχαν στις δραστηριότητες αποκαταστάσεως».

⁴⁴ Απόφαση της Επιτροπής της 15ης Σεπτεμβρίου 1995, για την κρατική ενίσχυση N 485/A/95 – Ιταλία (Σικελία) – Άρθρα 1, 2 και 8 του υπ' αριθ. 28/95 περιφερειακού νόμου (ΕΕ 1997, C 216, σ. 26). Η μετατροπή σε ευρώ έχει ληφθεί από την εν λόγω απόφαση.

56. Επισημαίνω επίσης ότι το άρθρο 1 του υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, το οποίο, κατά τα φαινόμενα, αποτελεί τον ουσιαστικού δικαίου κανόνα που προβλέπει την επίμαχη αποζημίωση⁴⁵, αποτέλεσε, αυτό καθεαυτό, το αντικείμενο αποφάσεως της Επιτροπής περί μη προβολής αντιρρήσεων (στο εξής: απόφαση του 1989)⁴⁶. Συναφώς, υπογραμμίζω ότι το ζήτημα αν το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας πρέπει να θεωρηθεί ότι συνιστά μεταβολή αμιγώς τυπικού ή διοικητικού χαρακτήρα πρέπει να εξεταστεί σε συνάρτηση με την απόφαση του 2002 και όχι με την απόφαση του 1989. Και τούτο διότι η μεταβολή αφορά, ιδίως, τον προϋπολογισμό που διατέθηκε για το εγκεκριμένο καθεστώς ενισχύσεων, ο οποίος αυξήθηκε επανειλημμένως, με την τελευταία εξ αυτών των αυξήσεων να αποτελεί το αντικείμενο της εγκρίσεως που χορηγήθηκε με την απόφαση του 2002.

57. Καταλήγω, συνεπώς, στο συμπέρασμα ότι εθνικό μέτρο όπως το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, το οποίο έχει ως αποκλειστικό σκοπό την αύξηση του προϋπολογισμού του εγκεκριμένου καθεστώτος ενισχύσεων και την παράταση του καθεστώτος αυτού κατά έξι έτη, συνιστά μεταβολή υφιστάμενης ενισχύσεως υπό την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο γ', του κανονισμού 659/1999, εκτός αν η οικεία αύξηση δεν υπερβαίνει το όριο του 20 % που προβλέπεται από το άρθρο 4, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 794/2004, κάτι που εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο εξακριβώσει.

58. Κατά συνέπεια, το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας έπρεπε να κοινοποιηθεί και να εγκριθεί από την Επιτροπή πριν τεθεί σε εφαρμογή, σύμφωνα με το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ.

59. Ουδόλως αμφισβητείται ότι το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας δεν κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή.

60. Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε στο σημείο 27 των παρουσών προτάσεων, το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας θα εξαιρείτο της υποχρεώσεως κοινοποιήσεως αν, όπως υποστηρίζει η Ιταλική Κυβέρνηση, εμπίπτει στην προβλεπόμενη από τον κανονισμό 702/2014 συνολική εξαίρεση ή, όπως υποστηρίζει η Επιτροπή, συνιστά ενίσχυση ήσσονος σημασίας (de minimis) κατά την έννοια του κανονισμού 1408/2013. Στη συνέχεια θα εξετάσω αν όντως έτσι έχουν τα πράγματα.

2. Εξαιρείται το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας από την υποχρέωση κοινοποιήσεως δυνάμει του κανονισμού 702/2014 ή του κανονισμού 1408/2013;

61. Επισημαίνω ότι, στις γραπτές της παρατηρήσεις, η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 702/2014. Κατά την άποψη της, ο ως άνω κανονισμός εφαρμόζεται *ratione temporis* στην υπό κρίση υπόθεση δυνάμει του άρθρου 51 του ίδιου

⁴⁵ Όπως προαναφέρθηκε στα σημεία 45 και 53 των παρουσών προτάσεων, το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας και το άρθρο 11 του υπ' αριθ. 40/1997 περιφερειακού νόμου της Σικελίας παραπέμπουν ρητώς στο άρθρο 1 του υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, αλλά δεν μεταβάλουν ούτε το δικαίωμα προς αποζημίωση ούτε οποιοδήποτε από τα χαρακτηριστικά της εν λόγω αποζημιώσεως (όπως αυτή προβλέπεται από το άρθρο 1 του υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας).

⁴⁶ Απόφαση της Επιτροπής της 14ης Ιουλίου 1989 για την κρατική ενίσχυση N 149/89 – Ιταλία (Σικελία) – Μέτρα για τη βελτίωση των αγελών με φυματίωση και βρουκέλλωση (βλ. δέκατη ένατη έκθεση της Επιτροπής επί της πολιτικής ανταγωνισμού, δημοσιευθείσα το 1990, σ. 297).

κανονισμού και, όπως προαναφέρθηκε στο σημείο 29 των παρουσών προτάσεων, το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας πληροί τις καθοριζόμενες στο άρθρο 26 του κανονισμού 702/2014 προϋποθέσεις.

62. Μέσω των μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας, το Δικαστήριο ρώτησε τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα που μνημονεύονται στο άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου αν ο κανονισμός 702/2014 εφαρμόζεται *ratione temporis* στην υπό κρίση υπόθεση και αν το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας πληροί τις προϋποθέσεις που καθορίζονται στο άρθρο 26 του οικείου κανονισμού.

63. Απαντώντας σε αυτά τα ερωτήματα, η ASPC υποστήριξε ότι το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 702/2014, όπως αυτό ορίζεται στο άρθρο 1 αυτού. Εν πάση περιπτώσει, η συγκεκριμένη περιφερειακή νομοθετική ρύθμιση δεν πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 26 του κανονισμού 702/2014.

64. Η Ιταλική Κυβέρνηση επανέλαβε τη θέση της, όπως αυτή εκτίθεται συνοπτικά στο σημείο 61 των παρουσών προτάσεων.

65. Η Επιτροπή υποστήριξε ότι ο κανονισμός 702/2014 έχει μεν εφαρμογή *ratione temporis*, πλην όμως το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας δεν πληροί, πιθανότατα, τις προϋποθέσεις του άρθρου 26 του εν λόγω κανονισμού.

66. Δεδομένου ότι τα πληροφοριακά στοιχεία που περιέχονται στη δικογραφία είναι περιορισμένα, δεν είμαι σε θέση να κρίνω αν στην υπό κρίση υπόθεση πληρούνται οι προϋποθέσεις που τάσσει ο κανονισμός 702/2014. Παρά ταύτα, θα επιδιώξω να παράσχω ορισμένες κατευθύνσεις στο αιτούν δικαστήριο.

67. Κατ' αρχάς, όπως υποστηρίζουν η Ιταλική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, ο κανονισμός 702/2014 έχει, κατά τα φαινόμενα, εφαρμογή *ratione temporis* στην υπό κρίση υπόθεση.

68. Ο κανονισμός 702/2014 τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουλίου 2014⁴⁷, ήτοι, κατά πάσα πιθανότητα⁴⁸, μετά την καταβολή της επίμαχης αποζημίωσης στον ΑΥ⁴⁹.

69. Ωστόσο, το άρθρο 51, παράγραφος 1, του κανονισμού 702/2014 ορίζει ότι έχει εφαρμογή «σε μεμονωμένες ενισχύσεις που χορηγήθηκαν πριν από την έναρξη ισχύος [του]», υπό την προϋπόθεση ότι αυτές οι μεμονωμένες ενισχύσεις πληρούν τις προβλεπόμενες από τον εν λόγω κανονισμό προϋποθέσεις.

⁴⁷ Βλ. άρθρο 52 του κανονισμού 702/2014.

⁴⁸ Από τη δικογραφία δεν μπορεί να συναχθεί με σαφήνεια ούτε πότε ακριβώς καταβλήθηκε η επίμαχη αποζημίωση στον ΑΥ –ή ακόμη, όπως υποστηρίζει η Επιτροπή, ούτε και αν καταβλήθηκε. Ωστόσο, χάριν της συζήτησης, θα υποθέσω ότι η εν λόγω αποζημίωση έχει όντως καταβληθεί στον ΑΥ καθόσον, ελλείψει αυτής της καταβολής, στον ΑΥ δεν έχει χορηγηθεί κρατική ενίσχυση υπό την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Και τούτο διότι, κατά πάγια νομολογία, στις περιπτώσεις *πολυετών καθεστώτων*, όπως αυτό του άρθρου 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, η ενίσχυση πρέπει να λογίζεται χορηγηθείσα στον δικαιούχο μόνον κατά τον χρόνο που αυτός πραγματικά τη λαμβάνει –και όχι κατά την ημερομηνία εγκρίσεως του πολυετούς καθεστώτος ενισχύσεων (βλ. απόφαση της 8ης Δεκεμβρίου 2011, France Télécom κατά Επιτροπής, C-81/10 P, EU:C:2011:811, σκέψη 82, διάταξη της 5ης Οκτωβρίου 2016, Diputación Foral de Bizkaia κατά Επιτροπής, C-426/15 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2016:757, σκέψεις 29 και 30, και αποφάσεις της 28ης Οκτωβρίου 2020, INAIL, C-608/19, EU:C:2020:865, σκέψη 34, και της 29ης Νοεμβρίου 2018, ARFEA κατά Επιτροπής, T-720/16, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2018:853, σκέψεις 171 έως 187).

⁴⁹ Η επίμαχη αποζημίωση ενδέχεται να καταβλήθηκε στον ΑΥ το νωρίτερο το 2008, δεδομένου ότι το 2008 το Giudice unico del Tribunale di Catania (μονομελές πρωτοδικείο Κατάνης) έκανε δεκτή τη διαταγή πληρωμής με την οποία υποχρεώθηκε η ASPC στην καταβολή της επίμαχης αποζημίωσης (βλ. σημείο 8 των παρουσών προτάσεων).

70. Συνεπώς, υπό την επιφύλαξη ότι πληρούνται οι εν λόγω προϋποθέσεις, κάτι που εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει, ο ανωτέρω κανονισμός έχει εφαρμογή στην υπό κρίση υπόθεση⁵⁰.

71. Δεύτερον, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι, δυνάμει του άρθρου 3 του κανονισμού 702/2014, οι μεμονωμένες ενισχύσεις που χορηγούνται δυνάμει των καθεστώτων ενισχύσεων συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά και απαλλάσσονται από την υποχρέωση κοινοποίησης του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, εφόσον πληρούν όλες τις προϋποθέσεις του κεφαλαίου I καθώς και τις ειδικές προϋποθέσεις για την εκάστοτε κατηγορία, που προβλέπονται στο κεφάλαιο III του εν λόγω κανονισμού.

72. Όσον αφορά τις προϋποθέσεις που καθορίζονται στο κεφάλαιο I του κανονισμού 702/2014, επισημαίνω, ιδίως, ότι, κατά τα φαινόμενα, κανένα από τα κατώτατα όρια κοινοποιήσεως που απαριθμούνται στο άρθρο 4 του οικείου κανονισμού δεν έχει εφαρμογή· ότι η επίμαχη αποζημίωση ικανοποιεί την απαίτηση διαφάνειας καθόσον συνίσταται σε επιχορήγηση (βλ. άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο α')· και ότι, στο μέτρο που αποσκοπεί στην αποκατάσταση της ζημίας που υπέστησαν οι ιδιοκτήτες ζώων που εσφάγησαν, δεν απαιτείται να αποδειχθεί ότι δεν έχει χαρακτήρα κινήτρου (βλ. άρθρο 6, παράγραφος 5, στοιχείο δ').

73. Όσον αφορά τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στο κεφάλαιο III του κανονισμού 702/2014, η σχετική κατηγορία ενισχύσεων είναι αυτή που ορίζεται στο άρθρο 26, το οποίο αφορά, μεταξύ άλλων, τις ενισχύσεις για τις δαπάνες πρόληψης, ελέγχου και εξάλειψης ασθενειών των ζώων και για την αποκατάσταση ζημιών που προκαλούνται από τις ασθένειες αυτές.

74. Πρώτον, η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζει, συναφώς, ότι το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας εντάσσεται στο πλαίσιο εθνικού προγράμματος πρόληψης, ελέγχου ή εξάλειψης των σχετικών ζωικών ασθενειών, όπως επιβάλλει το άρθρο 26, παράγραφος 2, του κανονισμού 702/2014. Επισημαίνω ότι το άρθρο 1 του υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, η απόφαση του 2002 και η απάντηση της ASPC στις γραπτές ερωτήσεις του Δικαστηρίου, αναφέρονται σε κάποια άλλη αποζημίωση που προβλέπεται από την εθνική –και όχι την περιφερειακή– νομοθεσία και έχει συμπληρωματικό χαρακτήρα σε σχέση με την επίμαχη αποζημίωση⁵¹.

75. Δεύτερον, οι ζωικές ασθένειες για τις οποίες χορηγείται αποζημίωση δυνάμει του άρθρου 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, ήτοι η φυματίωση και η λεύκωση (όσον αφορά τα βοοειδή) και η βρουκέλλωση (όσον αφορά και τα βοοειδή και τα αιγοπρόβατα) αναφέρονται στον κατάλογο των ζωικών ασθενειών που έχει καταρτιστεί από τον Παγκόσμιο Οργανισμό για την Υγεία των Ζώων⁵², όπως επιτάσσει το άρθρο 26, παράγραφος 4, του κανονισμού 702/2014.

⁵⁰ Βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 14ης Νοεμβρίου 2019, Dilly's Wellnesshotel (C-585/17, EU:C:2019:969, σκέψεις 76 και 77). Η απόφαση αυτή αφορά το άρθρο 58, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΕ) 651/2014 της Επιτροπής, της 17ης Ιουνίου 2014, για την κήρυξη ορισμένων κατηγοριών ενισχύσεων ως συμβατών με την εσωτερική αγορά κατ' εφαρμογήν των άρθρων 107 και 108 της Συνθήκης (ΕΕ 2014, L 187, σ. 1), το οποίο, όπως και το άρθρο 51, παράγραφος 1, του κανονισμού 702/2014, ορίζει ότι «[ο] παρών κανονισμός εφαρμόζεται στις μεμονωμένες ενισχύσεις που χορηγήθηκαν πριν από την έναρξη ισχύος του, εφόσον πληρούν όλες τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στον παρόντα κανονισμό [...]».

⁵¹ Ειδικότερα, το άρθρο 1 του υπ' αριθ. 12/1989 περιφερειακού νόμου της Σικελίας παραπέμπει στον legge 9 giugno 1964, n. 615 – Bonifica sanitaria degli allevamenti dalla tubercolosis e dalla brucellosis (νόμο της 9ης Ιουνίου 1964, αριθ. 615, σχετικά με την εξυγίανση αγελών προσβληθεισών από φυματίωση και βρουκέλλωση), στον οποίο παραπέμπει και η ASPC.

⁵² Ο κατάλογος αυτός είναι διαθέσιμος στην ιστοσελίδα του Παγκόσμιου Οργανισμού για την Υγεία των Ζώων.

76. Τρίτον, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η προϋπόθεση που τάσσει το άρθρο 26, παράγραφος 6, του κανονισμού 702/2014, κατά την οποία η ενίσχυση καταβάλλεται εντός προθεσμίας τεσσάρων ετών από την ημερομηνία επελεύσεως της δαπάνης ή της ζημίας που προκλήθηκε από την ασθένεια των ζώων, δεν πληρούται στην υπό κρίση υπόθεση. Συναφώς, επισημαίνω ότι η επίμαχη αποζημίωση ενδέχεται να καταβλήθηκε στον ΑΥ το νωρίτερο το 2008⁵³ και ότι, σύμφωνα με τις γραπτές παρατηρήσεις της ASPC, αφορούσε ζώα που εσφάγησαν από το 2003 και εντεύθεν. Εφόσον ισχύει κάτι τέτοιο, μέρος, τουλάχιστον, της επίμαχης αποζημίωσης ενδέχεται να καταβλήθηκε στον ΑΥ κατά παράβαση του άρθρου 26, παράγραφος 6, του κανονισμού 702/2014. Και αυτό υπόκειται στον έλεγχο του αιτούντος δικαστηρίου.

77. Τέταρτον, η ASPC διατείνεται ότι η επίμαχη αποζημίωση δεν πληροί την προϋπόθεση που θέτει το άρθρο 26, παράγραφοι 7 και 8, του κανονισμού 702/2014, καθόσον, αντί να καλύπτει τις επιλέξιμες δαπάνες όπως αυτές απαριθμούνται στις εν λόγω διατάξεις, σκοπεί αποκλειστικά και μόνον στην αποκατάσταση των ζημιών που υπέστησαν οι κτηνοτρόφοι. Επιπλέον, κατά την άποψη της ASPC, ο υπολογισμός της επίμαχης αποζημίωσης σε συνάρτηση με το είδος, το φύλο και την ηλικία των ζώων δεν ικανοποιεί την προϋπόθεση που τάσσει το άρθρο 26, παράγραφος 9, του ως άνω κανονισμού, κατά το οποίο ο σχετικός υπολογισμός στηρίζεται μόνον στην αγοραία αξία των ζώων που έχουν σφαγεί.

78. Κατά την άποψή μου, η επιχειρηματολογία της ASPC δεν είναι πειστική. Ανεξαρτήτως του ισχυρισμού της Ιταλικής Κυβερνήσεως ότι η επίμαχη αποζημίωση μπορεί να έχει τόσο προληπτικό όσο και αποζημιωτικό χαρακτήρα, επισημαίνω ότι οι ενισχύσεις κατά την έννοια του άρθρου 26 του κανονισμού 702/2014 μπορούν να έχουν ως μοναδικό σκοπό τους την αποζημίωση των κτηνοτρόφων για τη σφαγή ζώων τους. Και τούτο διότι η ως άνω διάταξη, κατά την πρώτη της παράγραφο, καταλαμβάνει όχι μόνον τις ενισχύσεις σε μικρές –και μεσαίες– επιχειρήσεις «για τις δαπάνες πρόληψης, ελέγχου και εξάλειψης» ασθενειών των ζώων, αλλά και «για την αποζημίωση των εν λόγω επιχειρήσεων για τις ζημιές που προκαλούνται από ασθένειες ζώων»⁵⁴. Επιπλέον, φρονώ ότι η έβδομη, η όγδοη και η ένατη παράγραφος του άρθρου 26 του κανονισμού 702/2014 εφαρμόζονται σε διαφορετικά μέτρα. Ενώ το άρθρο 26, παράγραφος 7, αφορά τα «μέτρα πρόληψης», το άρθρο 26, παράγραφος 8, έχει ως αντικείμενο τα «μέτρα ελέγχου και εξάλειψης» και το άρθρο 26, παράγραφος 9, εφαρμόζεται στις «ενισχύσεις για την αποκατάσταση των ζημιών που προκλήθηκαν από ασθένειες ζώων». Κατά συνέπεια, αν το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, έχει, όπως υποστηρίζει η ASPC, ως μοναδικό του σκοπό την αποζημίωση των κτηνοτρόφων για τη σφαγή των ζώων τους, η επ' αυτής της βάσεως χορηγούμενη αποζημίωση πρέπει να υπολογισθεί κατά τρόπο σύμφωνο προς το άρθρο 26, παράγραφος 9, του κανονισμού 702/2014, ήτοι σε συνάρτηση με «την αγοραία αξία των ζώων που έχουν σφαγεί» και τις συνδεόμενες με αυτή «απώλειες εισοδημάτων». Σε αυτή την περίπτωση, δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη οι απαριθμούμενες στο άρθρο 26, παράγραφοι 7 και 8, επιλέξιμες δαπάνες, δεδομένου ότι οι παράγραφοι αυτές έχουν εφαρμογή σε άλλου είδους μέτρα ενισχύσεων. Τέλος, αδυνατώ να διακρίνω για ποιον λόγο, όπως υποστηρίζει η ASPC, το είδος, το φύλο και η ηλικία των σφαγέντων ζώων δεν πρέπει να θεωρούνται κρίσιμοι παράγοντες για τον προσδιορισμό της αγοραίας αξίας τους.

79. Πέμπτον, το αιτούν δικαστήριο πρέπει να εξακριβώσει αν, όπως διατείνεται η ASPC, ουδέποτε υπήρξε επίσημη αναγνώριση της εμφάνισης των σχετικών ασθενειών, όπως επιτάσσει το άρθρο 26, παράγραφος 10, του κανονισμού 702/2014.

⁵³ Βλ. υποσημείωση 49 των παρούσων προτάσεων.

⁵⁴ Η υπογράμμιση δική μου.

80. Έκτον, επισημαίνω ότι στην απόφαση του 2002, η Επιτροπή επέδειξε επιείκεια όσον αφορά την επιβαλλόμενη από το άρθρο 26, παράγραφος 13, του κανονισμού 702/2014 υποχρέωση⁵⁵, κατά την οποία η χορηγούμενη δύναμη του άρθρου 26 ενίσχυση «και κάθε άλλη πληρωμή που εισπράττεται από τον δικαιούχο» περιορίζονται στο 100 % των επιλέξιμων δαπανών (στην υπό κρίση υπόθεση, στο 100 % της αγοραίας αξίας και των σχετικών απωλειών εισοδήματος). Όπως προαναφέρθηκε στο σημείο 46 των παρουσών προτάσεων, στην απόφαση εκείνη, η Επιτροπή δέχθηκε, για λόγους διοικητικής απλουστεύσεως, ότι, έως ενός ορισμένου βαθμού, ενδέχεται να υπάρξει υπεραντιστάθμιση σε μεμονωμένες περιπτώσεις.

81. Συνεπώς, αν το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι στην υπό κρίση υπόθεση πληρούνται οι προϋποθέσεις που απαριθμούνται στο κεφάλαιο I και στο άρθρο 26 του κανονισμού 702/2014, τούτο σημαίνει ότι οι ιταλικές αρχές δεν παρέβησαν το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, παραλείποντας να κοινοποιήσουν το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, πριν αυτό τεθεί σε εφαρμογή.

82. Κατ' αντιδιαστολή, αν το αιτούν δικαστήριο κρίνει, ιδίως υπό το πρίσμα του σημείου 76 των παρουσών προτάσεων, ότι οι ως άνω προϋποθέσεις δεν πληρούνται, η σχετική νομοθεσία ετέθη σε εφαρμογή κατά παράβαση του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ. Εντούτοις, όπως προαναφέρθηκε στο σημείο 60 των παρουσών προτάσεων, το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας θα είχε, παρ' όλα αυτά, εφαρμοστεί κατά τρόπο σύμφωνο προς την εν λόγω διάταξη, εάν, όπως υποστήριξε η Επιτροπή στην απάντησή της επί των ερωτημάτων που της υποβλήθηκαν από το Δικαστήριο, θεωρηθεί ότι συνιστά ενίσχυση ήσσονος σημασίας (de minimis) κατά την έννοια του κανονισμού 1408/2013.

83. Συναφώς, επισημαίνω ότι, μολονότι ο συγκεκριμένος κανονισμός τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 2014⁵⁶, εντούτοις, κατά τα φαινόμενα, εφαρμόζεται *ratione temporis* δύναμη του άρθρου του 7, παράγραφος 1. Η διάταξη αυτή ορίζει, όπως και το άρθρο 51, παράγραφος 1, του κανονισμού 702/2014, ότι ο κανονισμός 1408/2013 «εφαρμόζεται σε ενισχύσεις οι οποίες έχουν χορηγηθεί πριν από την έναρξη ισχύος του, εφόσον η εκάστοτε ενίσχυση πληροί όλες τις προϋποθέσεις που καθορίζονται [στον παρόντα κανονισμό]». Συναφώς, η συλλογιστική της οποίας γίνεται επίκληση όσον αφορά τον κανονισμό 702/2014 μπορεί να μεταφερθεί και στον κανονισμό 1408/2013⁵⁷.

84. Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 1408/2013, τα μέτρα ενίσχυσης «που πληρούν το σύνολο των κριτηρίων που καθορίζονται [στον παρόντα κανονισμό] θεωρείται ότι δεν πληρούν το σύνολο των κριτηρίων [του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ] και, συνεπώς, δεν υπόκεινται στην υποχρέωση κοινοποίησης που προβλέπεται [στο άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ]».

85. Η χορηγηθείσα στον ΑΥ αποζημίωση, η οποία ανέρχεται στο ποσό των 11 930,08 ευρώ, δεν υπερβαίνει το ανώτατο όριο της ενισχύσεως ήσσονος σημασίας που καθορίζεται στο άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού 1408/2013 (αν υποτεθεί ότι, κατά τη διάρκεια χρονικού διαστήματος τριών οικονομικών χρήσεων, ο ΑΥ δεν έλαβε πρόσθετη ενίσχυση η οποία, σε συνδυασμό με την προαναφερθείσα, να υπερβαίνει το ανώτατο όριο της ενισχύσεως ήσσονος σημασίας). Εναπό-

⁵⁵ Αντιθέτως, όσον αφορά την παρεμφερή απαίτηση που περιλαμβάνεται στο σημείο 11.4.5 των κοινοτικών κατευθυντηρίων γραμμών για τις κρατικές ενισχύσεις στον αγροτικό τομέα (βλ. υποσημείωση 34 των παρουσών προτάσεων), ο κανονισμός 702/2014 δεν είχε εκδοθεί κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως του 2002.

⁵⁶ Βλ. άρθρο 8 του κανονισμού 1408/2013.

⁵⁷ Βλ. σημεία 67 έως 69 των παρουσών προτάσεων.

κειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει αν το συνολικό ποσό ενισχύσεων ήσσονος σημασίας που χορηγήθηκαν στον αγροτικό τομέα στην Ιταλία δεν υπερβαίνει το εθνικό ανώτατο όριο που καθορίζεται στο άρθρο 3, παράγραφος 3, και στο παράρτημα του εν λόγω κανονισμού.

86. Συνεπώς, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι εθνικό μέτρο όπως το άρθρο 25, παράγραφος 16, του υπ' αριθ. 19/2005 περιφερειακού νόμου της Σικελίας, μπορεί να τύχει εξαιρέσεως από την υποχρέωση κοινοποιήσεως που θεσπίζει το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, εφόσον πληροί τις προϋποθέσεις που καθορίζονται στο κεφάλαιο Ι και το άρθρο 26 του κανονισμού 702/2014, και, ιδίως, την επιβαλλόμενη από το άρθρο 26, παράγραφος 6, προϋπόθεση, κατά την οποία η σχετική ενίσχυση πρέπει να καταβληθεί εντός τεσσάρων ετών από την ημερομηνία επελεύσεως της δαπάνης ή της ζημίας που προκλήθηκε από τη ζωική ασθένεια, κάτι που εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει. Επιπλέον, το μέτρο αυτό μπορεί να εξαιρεθεί από την υποχρέωση κοινοποιήσεως εφόσον πληροί τις προϋποθέσεις του κανονισμού 1408/2013, κάτι που επίσης υπόκειται στον έλεγχο του αιτούντος δικαστηρίου.

IV. Πρόταση

87. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα του Corte suprema di cassazione (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ιταλία) ως εξής:

- 1) Εθνικό μέτρο όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη, το οποίο έχει ως μοναδικό σκοπό την αύξηση του προϋπολογισμού εγκεκριμένου καθεστώτος ενισχύσεων και τη χορήγηση εξαετούς παρατάσεως στο εν λόγω καθεστώς, συνιστά μεταβολή υφιστάμενης ενισχύσεως κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο γ', του κανονισμού (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου [108 ΣΛΕΕ], εκτός αν η αύξηση αυτή δεν υπερβαίνει το όριο του 20 % που προβλέπεται από το άρθρο 4, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού (ΕΚ) 794/2004 της Επιτροπής, της 21ης Απριλίου 2004, σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου [108 ΣΛΕΕ], κάτι που εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.
- 2) Το μέτρο αυτό μπορεί να εξαιρεθεί από την υποχρέωση κοινοποιήσεως που θεσπίζει το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, εφόσον πληροί τις προϋποθέσεις που τάσσει το κεφάλαιο Ι και το άρθρο 26 του κανονισμού (ΕΕ) 702/2014 της Επιτροπής, της 25ης Ιουνίου 2014, για την κήρυξη ορισμένων κατηγοριών ενισχύσεων στους τομείς της γεωργίας και δασοκομίας και σε αγροτικές περιοχές συμβιβάσιμων με την εσωτερική αγορά κατ' εφαρμογή των άρθρων 107 και 108 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ιδίως, την προϋπόθεση του άρθρου 26, παράγραφος 6, του εν λόγω κανονισμού, κατά την οποία η εν λόγω ενίσχυση πρέπει να καταβληθεί εντός προθεσμίας τεσσάρων ετών από την ημερομηνία επελεύσεως της δαπάνης ή της ζημίας που προκαλείται από την ασθένεια των ζώων, κάτι που εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει. Επιπλέον, το ως άνω μέτρο μπορεί επίσης να εξαιρεθεί από την υποχρέωση κοινοποιήσεως εφόσον πληροί τις προϋποθέσεις του κανονισμού (ΕΕ) 1408/2013 της Επιτροπής, της 18ης Δεκεμβρίου 2013, σχετικά με την εφαρμογή των άρθρων 107 και 108 ΣΛΕΕ στις ενισχύσεις ήσσονος σημασίας (de minimis) στον γεωργικό τομέα, κάτι που επίσης υπόκειται στον έλεγχο του αιτούντος δικαστηρίου.